

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Биби Валентини Анатоліївни
"Організаційно-економічні аспекти розвитку фермерських господарств в
Україні",
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 – економіка і управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасний аграрно-промисловий комплекс є важливим сектором економіки України. У процесі здійснення глибоких ринкових перетворень на селі роль і місце фермерських господарств в економіці аграрного сектора суттєво змінилися. У сучасних умовах, при обмеженому ресурсному потенціалі, вони значною мірою забезпечують продовольчу безпеку країни, зайнятість сільського населення, знижуючи соціальну напругу в суспільстві.

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону «Про фермерське господарство».

Фермерське господарство займається господарською діяльністю самостійно. Головне в ній – виробництво та реалізація товарної сільськогосподарської продукції з метою одержання прибутків і розширення виробництва.

Забезпечення кращих умов функціонування фермерських господарств прямо пропорційно впливає на підвищення ефективності аграрної економіки. Тому визначення тенденцій розвитку, тобто перспективних напрямів ведення фермерського господарства, є важливим кроком для отримання позитивних результатів діяльності.

Підтвердженням актуальності обраної теми дисертаційної роботи є те, що вона виконувалась у межах науково-дослідних тем, зокрема: «Особливості функціонування малих форм господарювання в агробізнесі України» (номер державної реєстрації 0118 U003640), у межах якої автором було досліджено та всебічно систематизовано відмінні та спільні риси малих фермерських господарств,

визначено показники економічної ефективності виробничої діяльності й обґрунтовано напрями підвищення їх стійкості; «Ефективність формування та використання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» (номер державної реєстрації 0115U005330), де автором було виділено й досліджено вплив рівня технічного забезпечення великих, середніх і малих фермерських господарств, а також визначено вплив забезпечення матеріальними ресурсами та розраховано оптимальну потребу малих фермерських господарств у окремих їх видах; «Формування інформаційно-облікового забезпечення парадигми розвитку аграрного сектору України» (номер державної реєстрації 0115U005330), автором обґрунтовано доцільність створення Центру розвитку сільськогосподарської кооперації та дорадництва (ЦРСКД) із філіями в центрах об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та виділено основні його функції в наданні аутсорсингових послуг з ведення бухгалтерського обліку та інформаційного забезпечення.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність результатів проведеного дисертаційного дослідження забезпечують:

- теоретичне та методологічне обґрунтування вихідних положень дослідження, відображених у коректно сформульованій меті й завданнях, які впливають з неї;
- застосування комплексу методів, адекватних об'єкту дослідження та поставленим завданням;
- кількісний і якісний аналіз статистичних даних, репрезентативність вибірок, задіяних для збору даних.

При проведенні дисертаційного дослідження використані необхідні нормативно-правові акти України, які регулюють відносини, пов'язані з досліджуваними процесами, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, офіційні статистичні матеріали, результати проведених автором анкетних опитувань. Одержані результати відповідають поставленим завданням.

Достовірність практичних розробок автора підтверджується довідками про їх практичне використання, апробацією на науково-практичних конференціях.

Враховуючи це, зроблено висновок, що одержані результати дослідження є достовірними.

Основний зміст роботи. За змістом дисертаційна робота Биби В.А. відповідає меті та завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, додатків.

В першому розділі обґрунтовано теоретичні основи функціонування фермерських господарств в Україні. Розкритті основні відмінності між поняттям «селянське господарство» та «фермерське господарство». На основі узагальнення досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців запропонований авторський підхід до трактування «фермерське господарство».

В умовах відсутності єдиних методичних засад щодо типологізації сільськогосподарських підприємств дисертантом запропоновано авторський підхід до поділу господарств корпоративного сектора аграрної економіки на малі, середні та великі суб'єкти господарювання. На нашу думку, це забезпечить справедливий підхід до оподаткування їх діяльності при відміні спрощеної системи оподаткування виробників сільськогосподарської продукції та підвищить соціальну і економічну ефективність державної підтримки суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу.

Другий розділ присвячений здійсненню порівняльного аналізу діяльності малих, середніх і великих фермерських господарств. Особлива увага приділялася ролі держави в розвитку фермерських господарств, зокрема визначення ступеня впливу на ефективність їх виробничо-господарської діяльності.

В третьому розділі запропоновані заходи, які спрямовані на підвищення ефективності функціонування діяльності фермерських господарств. Вважаємо слушними пропозиції автора щодо стимулювання до повної зайнятості членів фермерських господарств шляхом розвитку несільськогосподарських видів діяльності.

Це свідчить про те, що результати роботи, пропозиції та рекомендації автора є достовірними, достатньо обґрунтованими.

3. Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в системному розв'язанні важливого науково-прикладного завдання, пов'язаного з поглибленням теоретичних засад і обґрунтуванням практичних положень щодо діяльності фермерських господарств. До основних результатів, які містять наукову новизну, можна віднести:

удосконалено:

- науковий підхід до формування інституціонального середовища створення та розвитку сімейних тваринницьких ферм, передбачає: запровадження регіональних програм стимулювання малих фермерських господарств-виробників продукції скотарства, вівчарства; державну підтримку розвитку сімейних ферм на основі коштів місцевих об'єднаних територіальних громад і державного бюджету;

- напрями поглиблення кооперативних зв'язків фермерських господарств, які включають: відмову від поділу сільськогосподарських кооперативів на виробничі та обслуговуючі, а також самостійного вибору форм діяльності – з метою чи без мети одержання прибутку;

- систему стратегічних пріоритетів розвитку малих фермерських господарств, які передбачають оптимізацію складу основних виробничих ресурсів на основі підходу алокативної ефективності;

набули подальшого розвитку:

- інтерпретація поняття «сімейне фермерське господарство», яке, на відміну від існуючих, характеризує форму ведення сільськогосподарської діяльності, що здійснюється особами з родинними зв'язками, або із залученням найманих працівників, а частка трудового внеску не перевищує внесок членів родини;

- методичні засади типологізації фермерських господарств, які передбачають включення до чистих активів суб'єкта господарювання вартості сільськогосподарських угідь, що забезпечить єдність підходів у визначенні типу сільгоспвиробника та сприятиме дієвості інструментів державної підтримки малих форм сільськогосподарських товаровиробників;

- інструменти та форми державної підтримки фермерських господарств, а саме: фінансового забезпечення новостворених фермерських господарств, суб'єктів, що спеціалізуються на виробництві продукції м'ясного скотарства, вівчарства, овочівництва відкритого ґрунту; створення Фонду гарантування кредитів.

6. Повнота викладу основних результатів в опублікованих працях.

Одержані результати дослідження Биби В.А., котрі покладено в основу дисертаційної роботи, знайшли достатньо повне відображення в 9 статтях у наукових фахових виданнях України, та 5 публікацій у матеріалах наукових конференцій. Серед статей автора, чотири опубліковані у фахових наукових виданнях, які представлені в міжнародних наукометричних базах.

Таким чином, вимоги МОН України щодо необхідної кількості та рівня наукових публікацій виконано.

Результати досліджень пройшли успішну апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях. Порівняння змісту автореферату і основних положень дисертації свідчить про їх повну відповідність.

4. Практичне значення й впровадження результатів дослідження.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає у розробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вирішення проблем, які виникають у процесі створення виробничо-господарської діяльності фермерських господарств.

Пропозиції автора щодо підходів до оцінювання виробничого потенціалу фермерських господарств з урахуванням їхніх розмірів та обґрунтування пропозиції щодо заходів його посилення були використані Департаментом агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації при розробці комплексної програми «Розвиток сільського господарства та сільських територій Київської області на 2018-2019 рр. (довідка № 02-02.3-1/1357 від 19.07.2018 р.).

Рекомендації автора щодо розвитку партнерських довгострокових відносин органів місцевого самоврядування, зокрема голів ОТГ, та фермерських господарств в організації постачання сільськогосподарської продукції та продовольства дошкільним та шкільним закладам освіти розглянуто та схвалено при розробці програми «Шкільне харчування» Узинською ОТГ (довідка 03-10-105 від 06.02.2019 р.).

Авторські розробки щодо створення сільськогосподарського кооперативу малих фермерських господарств та високотоварних ОСГ були використані при обґрунтуванні економічної доцільності створення міжфермерського кооперативного об'єднання з технічного забезпечення та враховані при розробці Стратегічної програми розвитку

сільського господарства Білоцерківського району, що забезпечить своєчасне та якісне виконання агротехнологічних операцій (03-01/21-20 від 6.02.2019 р.).

Результати дисертаційного дослідження рекомендовані до практичного застосування у ФГ «Калина» Київської області щодо диверсифікації виробничої програми господарства на основі розвитку програми зеленого туризму, а також організації фірмової торгівлі виробленою продукцією через освоєння прямих каналів збуту, що мінімізує прояв ризику сезонності працевзайнятості у малих господарствах (довідка № 1-12/124 від 24.01.2019 р.).

Отримано позитивну оцінку та прийнято рішення до впровадження рекомендацій автора дисертаційного дослідження щодо оптимізації виробничої програми фермерського господарства на основі запровадження виробництва «нішевих» культур та розвитку органічного землеробства ФГ «Острівське», що сприятиме підвищення економічної стійкості господарства (довідка № 01-12/228 від 12.02.2019 р.).

Представлені документи та аналіз основних положень, викладених у дисертації, дають підстави для висновку, що результати дослідження Биби В.А. характеризуються практичною значимістю.

7. Дискусійні положення та зауваження.

Даючи в цілому позитивну оцінку дисертаційному дослідженню Биби В.А., котре виконано на достатньо високому науковому рівні, слід зробити певні зауваження та відзначити деякі дискусійні положення:

1. Розглядаючи теоретичні основи автор справедливо наголошує про наявність суттєвих відмінностей в між соціально-економічною природою функціонування особистих селянських та фермерських господарств. Проте, як свідчать органи Державної служби статистики України та дослідження науковців є група товарних особистих селянських господарств, які здійснюють свою виробничо-господарську діяльність орієнтуючись на потреби ринку. В зв'язку з цим дисертанту необхідно було б обґрунтувати напрямки трансформації ОСГ в фермерські господарства.

2. Автор справедливо наголошує на прояв в діяльності фермерських господарств теорії «стійкості сімейних ферм». Дисертант також наголошує на

використання в фермерському та особистому селянському господарстві праці членів сільського домогосподарства. В зв'язку з цим вважається за доцільне здійснити порівняльний аналіз прояві теорії «стійкості сімейних ферм» у фермерських та особистих селянських господарствах.

3. Дисертант справедливо наголошує на наявності суттєвих відмінностей у метою в методичних підходах щодо типологізації сільськогосподарських підприємств. Вважаємо за доцільне вищезазначене теоретичне припущення підтвердити емпіричними розрахунками. На нашу думку, це суттєво підсилить аналітичність дисертаційного дослідження.

4. Автор подає у підрозділі 3.1 алгоритм процесу створення і забезпечення функціонування сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, який враховує, в основному, організаційні аспекти. Варто було б провести розрахунок потреби в ресурсах для певного кооперативу.

5. У третьому розділі дисертації основна увага приділена забезпеченню розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і аграрних кластерів. Варто було б розглянути механізми забезпечення розвитку інших форм інтегрованих структур.

Вказані зауваження відображають власну наукову позицію опонента і не заперечують можливості авторського бачення шляхів вирішення задач дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Биби Валентини Анатоліївни на тему: **“Організаційно-економічні аспекти розвитку фермерських господарств в Україні”** є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням на актуальну тему.

Зміст автореферату й основних положень дисертаційної роботи ідентичні.

Зважаючи на актуальність розглянутих в дисертаційній роботі завдань, наукову новизну, теоретичне обґрунтування принципових наукових положень щодо діяльності фермерських господарств України, використання сучасних методів наукових досліджень, практичну цінність та значимість отриманих результатів, дисертаційна робота відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013

року №567 (зі змінами), а її автор – Биба Валентина Анатоліївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Доцент кафедри бізнес-консалтингу
та міжнародного туризму
Таврійського державного
агротехнологічного університету
д.е.н., доцент

Кальченко С.В.

Підпис Кальченка С.В. засвідчую
Начальник відділу кадрів
Таврійського державного
агротехнологічного університету

Терещенко Г.В.